

Тема 5. Військово-політичний устрій та право Запорозької Січі

Підготував
д.і.н., професор В.М. Щербатюк

Відомості про появу козацтва

Дипломатичне листування
Польщі, Криму, Молдови,
Валахії
1489, 1494, 1499 рр
(перші письмові згадки про
козацтво)

- «Хроніка польська» (1494-1575) Мартина Бельського
- «Хроніка польська» (1757-1598) Йохима Бельського
- «Хроніка» (1607-1660) Самуеля Кушевича

Ґрунтуючись на різнопланових як суто документальних, так і літописних джерелах, найбільш поширеною на сьогоднішній день є позиція щодо формування зародків козацтва протягом другої половини XV ст.

Основні теорії появи козацтва

```
graph TD; A[Основні теорії появи козацтва] --> B[Уходницька]; A --> C[Хозарська]; A --> D[Соціальна]; A --> E[Бродницька]; A --> F[Захисна];
```

Уходницька

Хозарська

Соціальна

Бродницька

Захисна

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАПРОЗЬКОЇ СІЧІ ЯК ПРОТОДЕРЖАВНОГО УТВОРЕННЯ

I період
(др. пол. XV- сер. XVIст.)

Виникнення козацтва.
Утворення
перших козацьких об'єднань
(ватаги і січі). Заснування
Запорозької Січі.

II період
(сер. XVI- поч. XVII ст.)

Оформлення адміністративно-
військового устрою козацького
протодержавного утворення.
Набуття
ним певних ознак державності.

III період
1648 - 1686 рр.

Запорозька Січ як складова процесу формування Української гетьманської держави. Автономний статус Січі у державі. Позитивні й деструктивні тенденції щодо ролі Січі у державотворчих процесах доби Руїни.

IV період
1686 - 1775 рр.

Втрата державної незалежності гетьманської держави. Обмеження прав Запорозької Січі московським царем, використання її потенціалу задля інтересів імперії. Ліквідація Січі Катериною II.

Ознаки державності Запорозької Січі (протодержавне утворення)

Наявні

Всеосяжність
державної влади

Територія

Апарат управління

Апарат примусу

Державні символи

Не сформовані

Публічно-політична
(державна) влада

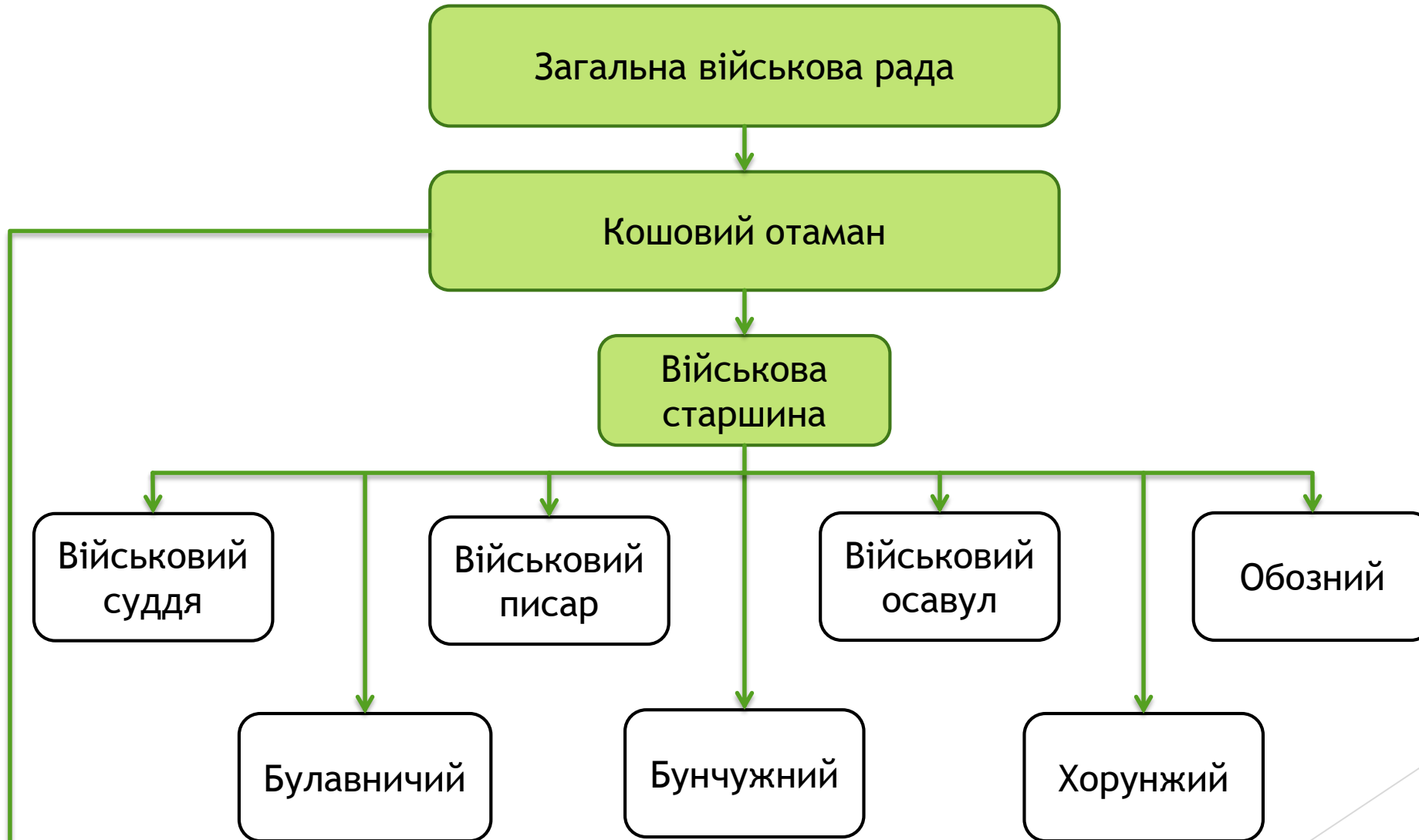
Суверенітет

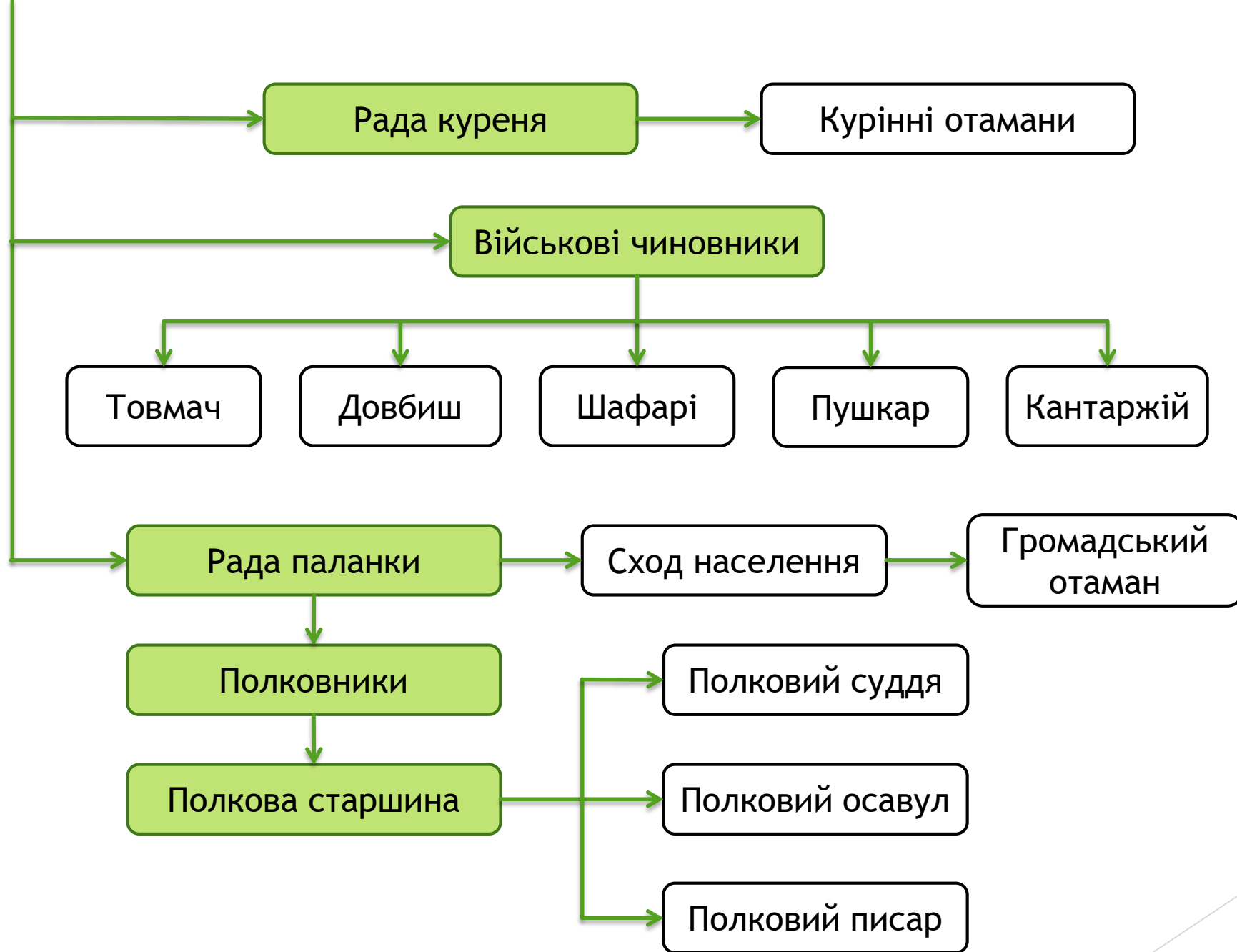
Громадянство

Видання нормативно-
правових актів

Система
оподаткування

Організаційно-управлінська структура Запорізької Січі

Причини відсутності кодифікаційних процесів у праві Запорозької Січі

Похідний спосіб життя не сприяв
розробленню нормативно-правових
актів

Козацтво вбачало у писаному
законі напрям до обмеження їхніх
прав і привілеїв

Консерватизм правових звичаїв
переважно селянського середовища

Відсутність протягом довгого часу
гострого соціального конфлікту між
козацькою верхівкою і рядовим
козацтвом, що знімало необхідність
кодифікації права

Формування гетьманської держави
із власною правовою системою

Право власності Запорозької Січі

Суб'єкт - приватні особи
та колективи

Об'єкт - земля,
мисливські та рибальські
угіддя, інше нерухоме та
рухоме майно

Нерухоме майно

Рухоме майно

Процес формування
приватної власності на
землю не був
завершений.

Право власності
визнавалося за будь-якою
особою, яка була суб'єктом
цивільно-правових відносин на Січі.

Всі землі визнавалися
власністю Війська
Запорізького

Землі, які передавалися у довічне
користування

Землі, які підлягали щорічному
перерозподілу шляхом жеребкування

Зобов'язальне право Запорозької Січі

Договори, які уклалися в письмовій формі

Договір міни

Договір купівлі-продажу

Договір дарування

Договір підряду

Договір постачання

Договір особистого найму

Договори, які уклалися в усній формі

Договір позики

Кримінальне право Запорозької Січі

Види злочинів

Проти порядку
управління і суду

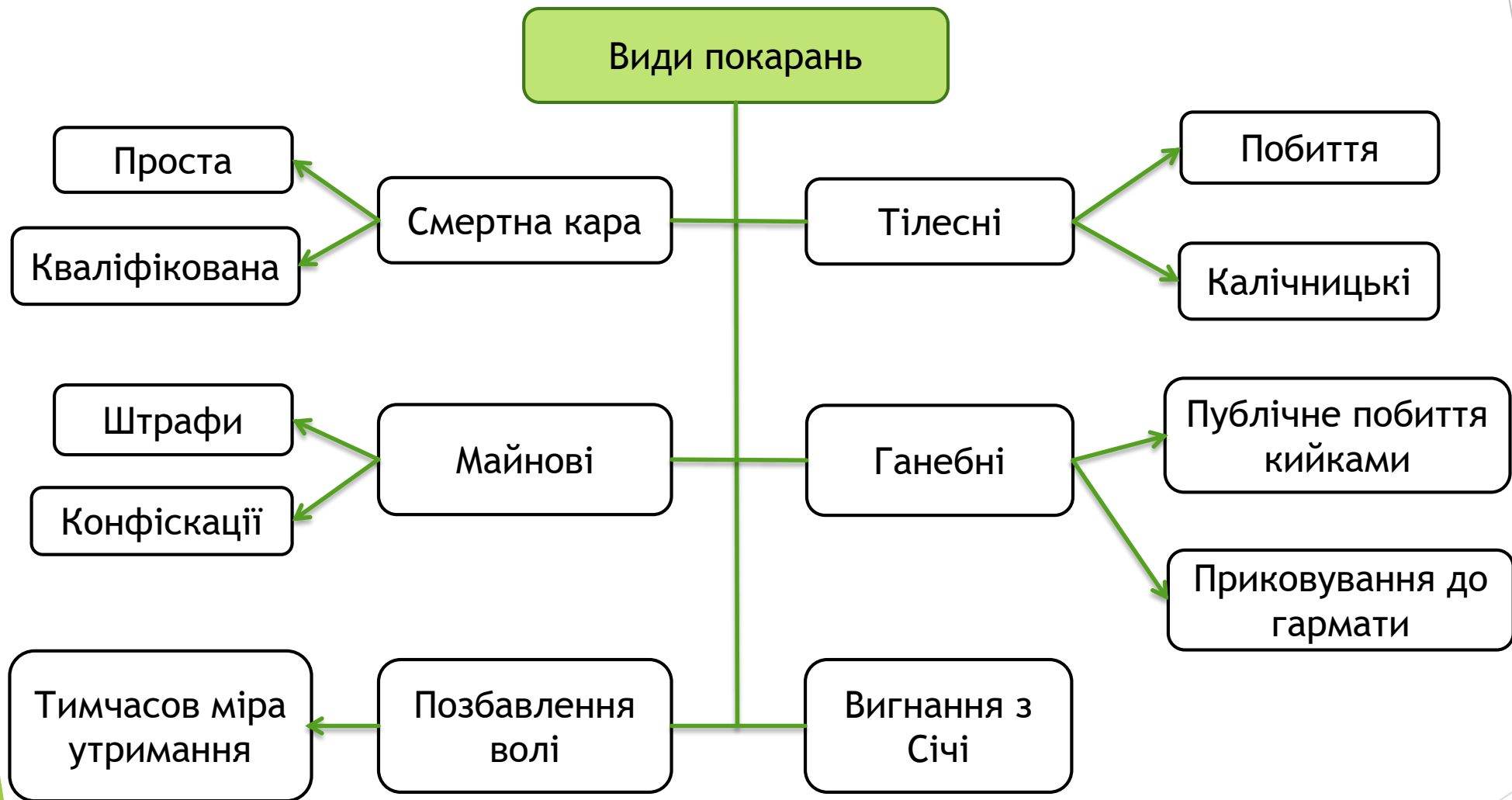
Проти моралі і
релігії

Проти особи

Проти власності

Військові

Службові

**Дмитро «Байда» Іванович
Вишневе́цький (р. н. невід.–1563).**

Український політичний і військовий діяч, один з організаторів запорозького козацтва. Староста канівський і черкаський. Збудував укріплення на острові Мала Хортиця, яке на думку багатьох дослідників вважається першою Запорозькою Січчю (Хортицькою).

*Образ Івана Сірка у картині Іллі Рєпіна
«Запорожці пишуть листа турецькому
султанові»*

Іван Сірко (бл. 1618 – 1680). Військовий
і політичний діяч, кальницький,
ніжинський і зміївський полковник,
кошовий отаман Запорозької Січі.
Уперше ім'я Сірка згадується в
документах 1653 р.

Вищим органом влади на Запорозькій Січі була козацька рада, право участі в якій мали всі без винятку козаки.

До компетенції ради входили всі найважливіші справи життя козацького товариства: обрання старшини, вирішення питань війни та миру, ведення переговорів із представниками інших країн тощо.

